

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน บนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ Farmer's Participation in Sustainable Agricultural Development Under Highland in Royal Project Area, Chiang Mai Province

รังสรรค์ เกรือคำ^{1,2} อารณ โอภาสพัฒนกิจ²
พงษ์ศักดิ์ อังสิทธิ์² และ วรทัศน์ อินทรคัมพร²
Rungsun Kruekum^{1,2}, Avorn Opatpatanakit²,
Pongsak Angkasith² and Wallratat Intaruccomporn²

ABSTRACT

The objectives of this study were to 1) identify the situation of farmer's participation in the sustainable agricultural development (SAD) project under the Royal Project in highland area, 2) identify the relationships between factors and the participation of highland farmers in the SAD project, and 3) identify problems, threats and suggestions related to their participation. Using multi-stage sampling, 399 SAD farmers in Chiang Mai province were purposively selected. It was found that the participation level of farmers was moderate. Such independent variables as benefits from the SAD project, land holding size, involvement in agricultural development activities, and education level were statistically related to their participation in SAD project at the .05 level of significance.

The significant problems of farmers' participation were time constraints, lack of knowledge about the benefit of participation, and lack of appropriate public relations. Getting farmers involved in community project organizations was suggested by the farmers. In addition, the government or Royal Project should provide knowledge about benefit of participation for farmers, and the community leaders should be allowed to participate in development organization. Furthermore, the suggestions of the researcher were to train farmers more about project monitoring and evaluation. It was significant to persuade the farmers to participate in any arranged activities.

Key words: participation, sustainable agricultural development

1 มูลนิธิโครงการหลวง เชียงใหม่ 50200

Royal Project Foundation, Chiang Mai 50200, Thailand.

2 คณะเกษตรศาสตร์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Agriculture Faculty, Department of Agricultural Economics and Agricultural Extension, Chiang Mai University, Chiang Mai 50200, Thailand.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง และ 3) เพื่อศึกษาปัญหา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรในเขตพื้นที่โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 399 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเพื่อการสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่อยู่ในระดับปานกลางและจากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม พบว่า ตัวแปรอิสระ คือ การได้รับประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง พื้นที่ถือครองในครัวเรือน การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร และระดับการศึกษาของเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ปัญหาของเกษตรกรเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่สำคัญ พบว่า เกษตรกรไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆได้ การขาดความรู้ความเข้าใจในประโยชน์ของการมีส่วนร่วมขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีและเกษตรกรมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชน หน่วยงาน

รัฐหรือโครงการหลวงควรให้ความรู้เรื่องประโยชน์ของการมีส่วนร่วมและควรมีผู้นำชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมกับหน่วยงานพัฒนามากขึ้น สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัยควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องการติดตามและประเมินผลในโครงการพัฒนาการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน

บทนำ

การพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมามองเห็นได้ว่า หน่วยงานพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตโดยการวางแผนนโยบายจากบนลงล่าง ซึ่งขาดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรทำให้เมื่อมีปัญหาต่างๆเกิดขึ้นโดยเฉพาะในด้านการตลาด การจัดการทรัพยากรการผลิต จึงเกิดความขัดแย้งขึ้น เห็นได้จากสื่อต่างๆในช่วงที่ผ่านมา และในแง่ของการพัฒนาซึ่ง Mikkelsen (1995) ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาแบบเดิมมีปัญหาตามมา จำเป็นต้องปรับวิธีคิดและวิธีปฏิบัติเป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ผลของการพัฒนาใกล้เคียงกับสถานการณ์ที่สุดและจะก่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนทำให้การก่อรูปของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเกิดมาจาก 2 แนวคิดคือ 1) การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่นในการเลือกการออกแบบ การวางแผนและการสนับสนุนโครงการที่จะมีผลกระทบต่อชุมชนโดยต้องมีความมั่นใจว่า การรับรู้ของท้องถิ่น ทักษะ คุณค่าและองค์ความรู้เป็นสิ่งที่นำมาใช้และเป็นไปได้ และ 2) การทำความเข้าใจความต่อเนื่องของผลสะท้อน (Feedback) ในการบูรณาการกิจกรรมการพัฒนามาตรวิธีคิดแบบนี้ ดังนั้น การให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและ การมีกลุ่มองค์กรและเครือข่ายที่มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกันมีรัฐบาลและหน่วยงานพัฒนาเป็นตัวส่งเสริมและสนับสนุนโดยคำนึงถึงเงื่อนไขความเหมาะสมทางเศรษฐกิจ

และสังคมอย่างแท้จริงของเกษตรกรจึงถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและอยู่บนพื้นฐานความเป็นธรรมนั้น จำเป็นต้องอาศัยการผสมผสานกันแนวคิดที่หลากหลายแต่รวมทิศทาง รวมทั้งการประสานผลประโยชน์ด้วยความชอบธรรมโดยใช้หลักการธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นรากฐานที่สำคัญในกระบวนการตัดสินใจด้านการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยลดความขัดแย้งต่างๆ จากผลของการพัฒนาได้ ดังนั้นในการพัฒนาจึงต้องมีการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจและดำเนินการพัฒนาซึ่ง เป็นกระบวนการที่จะทำให้ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชนเข้ามามีส่วนในการศึกษาปัญหาโดยการกระทำร่วมกับนักวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผล การวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการจึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนไม่ใช่ผู้ถูกกระทำแต่เป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย (Whyte, 1991)

พื้นที่สูงเป็นพื้นที่ที่มีความอ่อนไหวต่อความเปลี่ยนแปลง เป็นพื้นที่ที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์มากขึ้นไม่เพียงแต่การใช้ประโยชน์ทางการเกษตรเท่านั้นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรถูกใช้ไปสำหรับการประกอบกิจการอื่น ๆ เช่น รีสอร์ท แหล่งท่องเที่ยว ฯลฯ เนื่องจากให้ผลตอบแทนที่ดี ในอดีตพื้นที่สูงเป็นแหล่งพักอาศัยและการประกอบอาชีพของชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น ม้ง กะเหรี่ยง อีเก้อ ลีซอ มูเซอ เป็นต้น ชาวเขาแต่ละเผ่ามีวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมีความเข้าใจในสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ บางเผ่ามีวิถีการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี เช่น

การรักษาป่าซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร การทำไร่หมุนเวียนที่ปล่อยให้ดินมีการฟื้นตัวตามธรรมชาติ ในขณะเดียวกันการทำเกษตรกรรมของชาวเขาบางเผ่ายังขาดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม

การศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบของมูลนิธิโครงการหลวงจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีความสำคัญในการใช้ข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรหรือชุมชนเกษตรกรในเรื่องการปศุสัตว์ การเสนอทางออก การตัดสินใจ การปฏิบัติ ดูแลรักษา การได้รับประโยชน์และการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเพื่อวางแผนพัฒนาการเกษตร การจัดการทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาถึง ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ซึ่งการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง 3) ศึกษาปัญหา และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง ซึ่งผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืนและหวังว่าการศึกษาครั้งนี้จะเป็นข้อมูลประกอบพื้นฐานสำหรับการขยายงานวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการเกษตรของประเทศไทยต่อไป

การตรวจเอกสาร

นิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ได้รับการอ้างอิงถึงมากที่สุดในระดับสากล คือนิยามของ World

Commission on Environment and Development (2526 อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546) ที่ได้ให้ไว้ในรายงาน “Our common future” ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของตนเอง” (Sustainable Development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generation to meet their own needs) ซึ่งตีความหมายได้ว่า การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบัน จะต้องไม่ใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพตลอดเวลา เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

การพัฒนาที่ยั่งยืนของไทยควรยึดแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทาง โดยมุ่งการพัฒนาที่มีคุณภาพระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างเกื้อกูลกัน เพื่อความเจริญทางเศรษฐกิจและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนตลอดไป

สรุปความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ตอบสนองต่อความดำรงชีวิตของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ปิดกั้น หรือ ปิดโอกาสและความสามารถของคนรุ่นอนาคตที่จะสนองความต้องการของตนเอง

แนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง

พจนานุกรม (2531) กล่าวว่า การพัฒนาเกษตรที่สูงนั้นมีส่วนประกอบหลายประการได้แก่ 1) การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource Development) 2) การพัฒนาด้านกายภาพ (Physical Development) 3) การพัฒนาด้านเทคโนโลยีเกษตรที่

สูง (Highland Technology Development) 4) การพัฒนาด้านกำลังคนบนพื้นที่สูง (Highland Man Power Development) ซึ่งการพัฒนาทั้ง 4 ด้านจะต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน จึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด

ประทีป (2536) ได้กล่าวถึง ผลจากการจัดการเกษตรที่ยั่งยืนต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนี้คือ 1) ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจคือการมีรายได้สุทธิต่อหน่วยพื้นที่ที่สูงขึ้นย่อมเป็นสิ่งจูงใจเกษตรกรในการยอมรับเทคโนโลยีการเกษตรที่ยั่งยืน สามารถพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในการพึ่งพาตนเองทั้งในด้านปัจจัยการผลิตและการดำรงชีวิต โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างประหยัดและให้ได้ประโยชน์สูงสุดลดความผันผวนของผลผลิตและรายได้โดยการเปลี่ยนแปลงจากระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นการทำฟาร์มเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) และเพิ่มรายได้ด้วยการลดรายจ่าย เช่น ค่าอาหาร ค่ายาปราบศัตรูพืช ค่ารักษาพยาบาล อันเกิดจากการสัมผัสกับสารพิษและอื่นๆ โดยการส่งเสริมให้ทำการผลิตส่วนหนึ่งไว้เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของตนเองและครอบครัว 2) ความยั่งยืนด้านสังคม เมื่อเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้มีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้นก็ไม่จำเป็นต้องอพยพหรือเดินทางไปขายแรงงานในเมืองทำให้มีโอกาสได้อยู่กับครอบครัวหรือญาติพี่น้อง มีโอกาสที่จะศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองและครอบครัว มีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นหรือสังคม ทำให้เกิดความรักถิ่นฐาน มีความภูมิใจในตนเองซึ่งช่วยลดปัญหาสังคมในเมืองโดยทางอ้อมได้อีกวิธีหนึ่ง 3) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การเกษตรที่ยั่งยืนช่วยสร้างความสมดุลให้กับระบบนิเวศ ช่วยเพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรมทั้งพืชและสัตว์ในระบบการเกษตรลดการใช้สารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยการสร้างกลไกควบคุมตนเอง อีกทั้งยังเป็นการช่วยรักษาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ ป่าไม้ ดิน น้ำ หรือสัตว์ป่า ตลอดจนการเกิดมลพิษทั้งในแหล่ง

ดิน น้ำ และอากาศอีกด้วย ดังนั้น การเกษตรยั่งยืน จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะสามารถแก้ปัญหาให้กับเกษตรกร ได้โดยตรงแล้วยังช่วยรักษาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ให้กับส่วนรวม อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาสังคมในเมือง ได้โดยทางอ้อม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

ชูเกียรติ (2534) กล่าวถึง แนวความคิดเรื่อง การมีส่วนร่วมเกิดมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์เป็น สิ่งมีชีวิตที่มีปัญญาระดับสูงและควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น ไม่ว่ามนุษย์จะอยู่ห่างไกลเพียงใด จึงควรมี ส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเอง นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมยังช่วยลดปัญหาความ แตกแยก เนื่องจากการนำเข้าสิ่งต่าง ๆ จากภายนอก เข้าไปในชุมชนนั้นด้วย การมีส่วนร่วมไม่ได้ หมายความว่าแค่การมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุน โครงการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงขั้นตอนสำคัญ อย่าง เช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ ด้วย การมี ส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีกระบวนการที่ทำให้ ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการปกครอง ของรัฐ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น ที่สามารถ ยอมรับสิทธิทางกฎหมายในกระบวนการได้สวน สาธารณะมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และต้องมีการ กระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากร

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ระวี (2542) ได้ ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การได้ รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านโป่ง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สุริย์พร (2536) ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน กิจกรรมกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ขนาดพื้นที่ถือครองมีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

ประเสริฐ (2543) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของ เกษตรกรในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน บ้านป่า ลักงาม ตำบลดวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัด เชียงใหม่ พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมี ส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์และพัฒนาป่า ชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะเห็นได้ว่า การ ค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสามารถนำมาเป็นแนวทางใน การวิจัยและนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้าง แบบสอบถามการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการ พัฒนาเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ศึกษา เกษตรกรที่ทำการเกษตรอยู่ภายใต้ระบบงานส่งเสริม ของมูลนิธิโครงการหลวงในโครงการปลูกพืช เศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูงฤดูกาล ผลิตปี พ.ศ.2550/2551 ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ จากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยส้มป่อย หนอง หอย หมอกจ้าม ดินตอก แม่ปวนหลวง หนองเขียว และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยงจำนวน 399 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างจากเกษตรกร ในพื้นที่ศูนย์ พัฒนาโครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งสิ้น 20,234 คน การได้มาของขนาดกลุ่มตัวอย่างคำนวณโดยใช้ สูตรของ Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น .05

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามซึ่ง สร้างขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลทั้งทฤษฎีและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง โดยให้เกษตรกรและบุคคลเป้าหมายตอบ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆโดยแบ่งเป็น 4 ตอน ดังนี้ ลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของ เกษตรกร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาการ เกษตรบนพื้นที่สูงของเกษตรกร การมีส่วนร่วมของ

เกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรอย่างบนพื้นที่สูงเป็นคำถามแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก โดยเป็นกิจกรรมการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้การมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ การมีส่วนร่วมในการเสนอแนะทาง การร่วมตัดสินใจในการทำกิจกรรมการเกษตร การมีส่วนร่วมในการประสานงานเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาปัจจัยการผลิตทางการเกษตร การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการเกษตร การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และ การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลในการทำการเกษตร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่ทำการเกษตรอยู่ภายใต้ระบบงานส่งเสริมของมูลนิธิโครงการหลวงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูง ฤดูกาลผลิตปี พ.ศ.2550/2551 ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ โดย วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) และการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้การวิเคราะห์ทางสถิติ ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐาน เศรษฐกิจและสังคม อธิบายโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ข้อมูลความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรนำมาแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ การวิเคราะห์สหสัมพันธ์เชิงพหุคูณ (Multiple Regression Analysis: Stepwise) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระคือ เพศ อายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกวัยเรียนในครัวเรือน จำนวนสมาชิกวัยแรงงานในครัวเรือน รายได้รวมในครัวเรือน

พื้นที่ถือครองในครัวเรือน การได้รับข่าวสารจากสื่อต่างๆ การติดต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและพนักงานของรัฐ การเข้าร่วมกิจกรรมและประเพณีชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร การเข้ารับการอบรมและดูงานด้านการเกษตร ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในพื้นที่กับตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรของเกษตรกร เกณฑ์คะแนนที่ใช้ในการกำหนดช่วงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ระดับการมีส่วนร่วม โดยใช้เกณฑ์อันตรภาคชั้น จากเกณฑ์ดังกล่าวทำให้แปลความได้ดังนี้

ระดับการมีส่วนร่วม	คะแนน	คะแนนเฉลี่ย
มีส่วนร่วมมาก	3	2.26-3.00
มีส่วนร่วมปานกลาง	2	1.51-2.25
มีส่วนร่วมน้อย	1	0.76-1.50
ไม่มีส่วนร่วม	0	0.00-0.75

ผลและข้อวิจารณ์

การศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง

1. การมีส่วนร่วมด้านการปรึกษาหารือในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมด้านการปรึกษาหารืออยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.57 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.81 (ตารางที่ 1)

2. การมีส่วนร่วมด้านการเสนอทางออกและการตัดสินใจในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมด้านการเสนอทางออกและการตัดสินใจอยู่ในระดับน้อยโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.49 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.81 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 1 กิจกรรมการมีส่วนร่วมด้านการปรึกษาหารือในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ ในเขตพื้นที่โครงการหลวง

การมีส่วนร่วมด้านการปรึกษาหารือ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความ
1. ปรึกษาหารือกับและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในการวางแผนโครงการปลูกพืชก่อนดำเนินการ	1.55	0.85	ปานกลาง
2. เสนอความคิดเห็นในที่ประชุมเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูง	1.58	0.80	ปานกลาง
3. ปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ก่อนดำเนินการ ระหว่างและหลังดำเนินการกิจกรรมในโครงการปลูกพืช	1.70	0.80	ปานกลาง
4. วางแผนพัฒนาการเกษตรในพื้นที่โครงการหลวงและพื้นที่ใกล้เคียงร่วมกับเจ้าหน้าที่	1.64	0.80	ปานกลาง
5. ปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ในการให้ความรู้แก่เกษตรกรและผู้สนใจในกิจกรรมการปลูกพืช	1.80	0.77	ปานกลาง
รวม	1.57	0.81	ปานกลาง

ตารางที่ 2 กิจกรรมการมีส่วนร่วมด้านการเสนอทางออกและการตัดสินใจในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ ในเขตพื้นที่โครงการหลวง

การมีส่วนร่วมด้านการเสนอทางออกและการตัดสินใจ	$\bar{X}$	S.D.	การแปลความ
1. เสนอแนวทางในการจัดทำโครงการ กิจกรรมการผลิตพืชในที่ประชุมศูนย์พัฒนาโครงการหลวงร่วมกับเจ้าหน้าที่และหัวหน้าศูนย์ฯ	1.48	0.80	น้อย
2. เสนอแนวทางการบริหารจัดการปัจจัยการผลิตที่ประชุมศูนย์พัฒนาโครงการหลวงรวมทั้งหน่วยงานของรัฐจัดขึ้นในพื้นที่	1.48	0.80	น้อย
3. โครงการ กิจกรรมการปลูกพืชของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและชุมชน	1.50	0.83	น้อย
4. กำหนด กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆในการผลิตทางการ1.46ผลิตพืชเศรษฐกิจ ผักของโครงการหลวง	0.82	น้อย	
5. เสนอแผนการผลิตและตลาดในเขตพื้นที่โครงการหลวงและพื้นที่ใกล้เคียงอื่นๆ	1.54	0.80	ปานกลาง
รวม	1.49	0.81	น้อย

3. การมีส่วนร่วมด้านการประสานงานในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำในเขตพื้นที่โครงการหลวง พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมด้านการประสานงานอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.61 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.79 (ตารางที่ 3)

4. การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำในเขตพื้นที่โครงการหลวง พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.66 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.79 (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 3 กิจกรรมการมีส่วนร่วมด้านการประสานงานในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ ในเขตพื้นที่โครงการหลวง

การมีส่วนร่วมด้านการประสานงาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1. ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการหลวงกับเกษตรกร ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมการปลูกพืช	1.70	0.70	ปานกลาง
2. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่โครงการหลวงและเจ้าหน้าที่เกษตรของรัฐบาล เกษตรกร ประชาชน และองค์กรเอกชนในการทำกิจกรรมการปลูกพืช	1.67	0.76	ปานกลาง
3. ประสานงานกับโครงการหลวงและหน่วยงานพัฒนาอื่นๆ ในการเผยแพร่ความรู้และการขอความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมการปลูกพืช	1.57	0.77	ปานกลาง
4. ประสานงานกับโครงการหลวง รัฐบาล และองค์กรเอกชน เพื่อให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ สนับสนุน การร่วมเป็นวิทยากรบรรยายในโครงการและการทำกิจกรรมต่างๆ	1.50	0.82	น้อย
5. ประสานงานกับโครงการหลวง รัฐบาลและเอกชนในการของบประมาณ และสินเชื่อทางการเกษตร	1.40	0.90	น้อย
รวม	1.61	0.79	ปานกลาง

ตารางที่ 4 กิจกรรมการมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ ในเขตพื้นที่โครงการหลวง

การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1. วางแผนการผลิตร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการหลวงหรือหน่วยงานของรัฐบาล	1.74	0.75	ปานกลาง
2. ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของการปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีพันธะผูกพันด้านการตลาดกับมูลนิธิโครงการหลวง ในการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค	1.67	0.78	ปานกลาง
3. ปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และโครงการหลวงเกี่ยวกับการใช้ปัจจัยการผลิตทางการเกษตร	1.70	0.79	ปานกลาง
4. ปลูกแฝกในพื้นที่ปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูงและการปลูกป่าไม้ใช้สอยทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลาย	1.73	0.75	ปานกลาง
5. สนับสนุนเงินทุน แรงงานและปัจจัยการผลิตต่างๆเพื่อนำไปใช้ในการผลิต	1.45	0.89	น้อย
รวม	1.66	0.79	ปานกลาง

5. การมีส่วนร่วมด้านการดูแลรักษาในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ ในเขตพื้นที่โครงการหลวง พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมด้านการดูแลรักษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.55 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.75 (ตารางที่ 5)

6. การมีส่วนร่วมด้านการได้รับผลประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการหลวง ปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมด้านการได้รับผลประโยชน์อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.67 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.79 (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 5 กิจกรรมการมีส่วนร่วมด้านการดูแลรักษาในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการปลูกพืชเศรษฐกิจในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ ในเขตพื้นที่โครงการหลวง

การมีส่วนร่วมด้านการดูแลรักษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1. รวมกลุ่มเกษตรกรในการรักษาโครงสร้างพื้นฐาน โรงคัดบรรจุผลผลิต สิ่งก่อสร้าง ถนน ป้ายจัดการผลิต วัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตรที่เป็นของส่วนรวม	1.60	0.78	ปานกลาง
2. ส่งตัวอย่างดินและน้ำเพื่อตรวจสอบคุณภาพดินและคุณภาพของน้ำที่เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	1.47	0.75	น้อย
3. ร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูง เช่น การปลูกป่า ปลูกแฝก	1.64	0.70	ปานกลาง
4. ประชาสัมพันธ์ รมรงค์ให้เกษตรกรไม่ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำพื้นที่มาปลูกพืชโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง	1.57	0.74	ปานกลาง
5. นำเสนอกำหนดกฎระเบียบและข้อบังคับต่างๆเกี่ยวกับ การใช้พื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงที่เสี่ยงต่อการทำเกษตรที่ยั่งยืน	1.47	0.79	น้อย
รวม	1.55	0.75	ปานกลาง

ตารางที่ 6 กิจกรรมการมีส่วนร่วมด้านการได้รับผลประโยชน์จากการปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง

การมีส่วนร่วมด้านการได้รับผลประโยชน์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1. เกษตรกรมี รายได้และสภาพเศรษฐกิจในครัวเรือนดีขึ้นกว่าในช่วงที่ไม่เข้าร่วมโครงการ	1.68	0.77	ปานกลาง
2. ชุมชนมีตลาดสินค้าเกษตรกว้างขวางมากขึ้น	1.57	0.88	ปานกลาง
3. ชุมชนมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ถูกทำลาย และสามารถจะรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลัง	1.76	0.75	ปานกลาง
4. เกษตรกรมีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตสินค้าเกษตรและมีกำลังในการต่อรองด้านการตลาดและลดความเสี่ยงในการผลิตทางการเกษตรได้	1.60	0.80	ปานกลาง
5. เกษตรกรมีความรู้ในเรื่องการผลิต และการตลาดสินค้าเกษตรมากขึ้น	1.78	0.76	ปานกลาง
รวม	1.67	0.79	ปานกลาง

ตารางที่ 7 กิจกรรมการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผลโครงการกิจกรรมการปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง

การมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการมีส่วนร่วม
1. ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลโครงการปลูกพืช เช่น ปัญหาการ ผลิตการตลาดร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการหลวงและเกษตรกร	1.15	0.87	น้อย
2. ติดตาม ตรวจสอบเจ้าหน้าที่หรือเกษตรกรเกี่ยวกับการกระทำผิด ระเบียบ ข้อบังคับในการทำการเกษตร	1.10	0.86	น้อย
3. ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน การจัดฝึกอบรมและดูงานร่วมกับ เจ้าหน้าที่โครงการหลวงและผู้เกี่ยวข้อง	1.17	0.85	น้อย
4. ติดตามประเมินคุณภาพของดินและน้ำบนพื้นที่สูง เช่น การส่ง ตัวอย่างให้และรับข้อมูล ร่วมประชุม ตรวจสอบผลวิเคราะห์	1.14	0.83	น้อย
5. ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลโครงการหรือกิจกรรมการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง	1.12	0.83	น้อย
รวม	1.13	0.85	น้อย

7. การมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล
การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการ
ปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูงใน
เขตพื้นที่โครงการหลวง พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วม
ด้านการติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับน้อยโดย
มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.13 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.85
(ตารางที่ 7)

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ กับตัวแปรตาม

การหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับ
ตัวแปรตาม ผู้วิจัยใช้สถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ
(Multiple Regression Analysis) แบบขั้นตอน (Stepwise
Method) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามกับ
ตัวแปรอิสระหลายตัว ว่าตัวแปรอิสระแต่ละตัวมี
ความสัมพันธ์ในทิศทางใด (เชิงบวกหรือเชิงลบ) กับ
ตัวแปรตามและมีระดับความสัมพันธ์มากน้อยเพียงใด
การวิเคราะห์ครั้งนี้ใช้ตัวแปรอิสระทั้งหมด 15 ตัวแปร
เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระคือ อายุ การ
ศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนสมาชิกวัย
เรียนในครัวเรือนจำนวนสมาชิกวัยแรงงานในครัวเรือน
รายได้รวมในครัวเรือน พื้นที่ถือครองในครัวเรือน การ

ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรจากสื่อต่างๆ
การติดต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและพนักงานของรัฐ การ
เข้าร่วมกิจกรรมและประเพณีของหมู่บ้าน เผ่าหรือ
ชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการ
เกษตร การเข้ารับการอบรมและดูงานด้านการเกษตร
ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในพื้นที่ การได้รับประโยชน์
จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงและความรู้
ความเข้าใจของเกษตรกรเกี่ยวกับการพัฒนาการ
เกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง กับตัวแปรตาม คือ การมี
ส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน
บนพื้นที่สูง เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง
ตัวแปรอิสระแต่ละคู่พบว่าไม่มีตัวแปรอิสระคู่ใดที่มี
ความสัมพันธ์กันสูงกว่า 0.80 ที่จะก่อให้เกิดปัญหา
ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยตนเอง
(Multicollinearity) อันเป็นการละเมิดข้อสมมุติฐานที่
กำกับเทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยพหุ (สุชาติ, 2546)
(ตารางที่ 8)

จากผลการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ดังนี้ การ
ได้รับประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบน
พื้นที่สูง พื้นที่ถือครองในครัวเรือน การเข้าร่วม
กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร และระดับการ

ตารางที่ 8 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง

ตัวพยากรณ์	b	t	Sig.
การได้รับประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง	1.185	4.790	0.000
พื้นที่ถือครองในครัวเรือน	0.176	2.940	0.003
การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร	0.851	2.435	0.015
ระดับการศึกษาของเกษตรกร	-2.340	-2.103	0.036
ค่าคงที่	33.948	7.326	

R = 0.327, R² = 0.107, SE = 4.634, F = 23.517 Sig. of F = .000

ศึกษาของเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง มีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ 0.327 และ การเปลี่ยนแปลงของตัวแปรอิสระทั้ง 4 ตัวได้แก่ ระดับการศึกษาของเกษตรกร พื้นที่ถือครองในครัวเรือน การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร และการได้รับประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงจะมีผลต่อคะแนนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงประมาณร้อยละ 10.70 มีค่าความคลาดเคลื่อนประมาณ 4.634 คะแนน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรที่ได้รับประโยชน์จากการทำการเกษตรมาก จะให้ความสำคัญกับการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเกษตรกับหน่วยงานพัฒนามากซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของระวี (2542) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านโป่ง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนในด้านพื้นที่ถือครองในครัวเรือนสามารถอธิบายได้ว่า การที่เกษตรกรมีพื้นที่ถือครองมาก โดยเฉพาะพื้นที่ทำการเกษตรจะมีความสนใจในการเข้าร่วมในโครงการหรือกิจกรรม

ทางการเกษตรมากกว่าคนที่ไม่มีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุริย์พร (2536) ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกิจกรรมกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ขนาดพื้นที่ถือครองมีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร อธิบายได้ว่าเกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรมากจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงมากกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาด้านระดับการศึกษาพบว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาของเกษตรกรมีผลในเชิงลบ ซึ่งแตกต่างจากผลการศึกษาของประเสริฐ (2543) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน บ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โดยสามารถพยากรณ์ คะแนนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสามารถสรุปเป็นสมการถดถอยพหุระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง ได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมของ = 33.948 -2.340
 เกษตรกรในการพัฒนา (ระดับการศึกษาของ
 การเกษตรที่ยั่งยืน เกษตรกร) + 0.176
 บนพื้นที่สูง (พื้นที่ถือครองในครัวเรือน)+
 0.851 (การเข้าร่วมกิจกรรม
 เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร)
 +1.185(การได้รับประโยชน์
 จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืน
 บนที่สูง

จะเห็นได้ว่า เมื่อนำตัวแปร การได้รับ
 ประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนของเกษตรกร
 พื้นที่ถือครองในครัวเรือน การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยว
 กับการพัฒนาการเกษตรของเกษตรกรและตัวแปร
 ระดับการศึกษาของเกษตรกรมาพิจารณาจะสามารถ
 อธิบายการมีส่วนร่วมได้ร้อยละ 10.0 จะเห็นว่าตัวแปร
 การได้รับประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืน เป็น
 ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน
 การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในทางบวก
 กล่าวคือเกษตรกรที่ได้รับประโยชน์จากการทำการ
 เกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงมากจะมีส่วนร่วมในการ
 พัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงมากกว่า
 เกษตรกรที่ได้รับประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั
 ยั่งยืนบนพื้นที่สูงน้อยหรือไม่ได้ประโยชน์เลย ส่วน
 ตัวแปร พื้นที่ถือครองในครัวเรือน สามารถอธิบาย
 การผันแปรของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการ
 เกษตรที่ยั่งยืนในทางบวก กล่าวคือ เกษตรกรที่มีพื้นที่
 ถือครองในครัวเรือนมากจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการ
 เกษตรที่ยั่งยืนมากกว่าเกษตรกรที่มีพื้นที่ถือครองใน
 ครัวเรือนน้อยกว่า ส่วนตัวแปร การเข้าร่วมกิจกรรม
 เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรของเกษตรกร สามารถ
 อธิบายการผันแปรของการมีส่วนร่วมในการ
 พัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนของเกษตรกรในทางบวกกล่าว
 คือ เกษตรกรที่มีจำนวนครั้งของการเข้าร่วมกิจกรรม
 เกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรมากขึ้นจะมีส่วนร่วมใน
 การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงมากกว่า

เกษตรกรที่มีจำนวนครั้งของการเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยว
 กับการพัฒนาการเกษตร สำหรับตัวแปร ระดับการ
 ศึกษาของเกษตรกร สามารถอธิบายการผันแปรของ
 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนของ
 เกษตรกรในทางลบ กล่าวคือ เกษตรกรที่มีระดับการ
 ศึกษาต่ำจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรที่
 ยั่งยืนบนพื้นที่สูงมากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการ
 ศึกษาสูงกว่า ทั้งนี้อาจเนื่องจากเกษตรกรที่มีระดับ
 การต่ำหรือไม่ได้เรียนหนังสือจะมีความเชื่อมั่นใน
 หน่วยงานพัฒนาและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือนักพัฒนาซึ่ง
 หวังว่าจะนำสิ่งต่างๆมาให้ตนหรือชุมชน ดังนั้นจึง
 เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรให้ความร่วมมือใน
 การทำกิจกรรมต่างๆอีกทั้งยังสามารถชักจูงได้ง่าย
 กว่าเกษตรกรที่มีการศึกษาสูงกว่าเมื่อรู้สึกลัวสิ่งที่ทำ
 นั้นจะเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน
 จึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมหรือคิดว่าถ้าไม่เข้า
 ร่วมจะเกิดผลเสียต่อตนเองและครอบครัวอาจจะไม่
 ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานพัฒนานั้นๆ

จากการศึกษาปัญหาของเกษตรกรเกี่ยวกับการ
 การมีส่วนร่วม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มี
 เวลาเพียงพอสำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆได้
 เนื่องจากมีงานมาก การขาดความรู้ความเข้าใจใน
 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมจึงไม่ต้องการเข้าร่วมใน
 กิจกรรม ต่างๆ การขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีและ
 การผลิตพืชเชิงเดี่ยวให้ผลทางด้านเศรษฐกิจเร็วกว่า
 การทำเกษตรยั่งยืนทำให้เกษตรกรไม่สนใจและไม่
 เข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ยังขาดการ
 รวมกลุ่มจึงไม่มีอำนาจต่อรองกับหน่วยงานของรัฐใน
 การพัฒนาโครงการต่างๆ จึงใช้วิธีสั่งจากบนลงล่าง
 ขาดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในขั้นตอนการ
 ดำเนินงาน สำหรับข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการ
 มีส่วนร่วมในหน่วยงานพัฒนา พบว่า เกษตรกรขาด
 การติดตามประเมินโครงการอย่างต่อเนื่อง ตลอดจน
 ขาดการประเมินผลหลังจากเสร็จสิ้นโครงการเพื่อหา
 แนวทางในการปรับปรุงแก้ไขในการดำเนินงานต่อ
 ไปและหน่วยงานให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในจัดทำ

โครงการต่างๆทุกขั้นตอนการดำเนินงาน ควรจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการมีส่วนร่วมและควรมีผู้นำชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยหน่วยงานพัฒนามากขึ้น

สรุป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการวิจัยดังนี้

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แยกประเด็นดังนี้ การมีส่วนร่วมด้านการปศุสัตว์หรือการประมง การปฏิบัติ การดูแลรักษา และการได้รับผลประโยชน์ ส่วนประเด็นด้านการเสนอทางออกและการตัดสินใจ การติดตามและประเมินผลโครงการอยู่ในระดับน้อย

จากผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม พบว่าตัวแปรอิสระ คือ การได้รับประโยชน์จากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูง พื้นที่ถือครองในครัวเรือน การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตร และระดับการศึกษาของเกษตรกร มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม คือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการศึกษาปัญหาของเกษตรกรเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีเวลาเพียงพอสำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆได้ เนื่องจากมีงานมาก การขาดความรู้ความเข้าใจในประโยชน์ของการมีส่วนร่วมจึงไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ การขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีและการผลิตพืชเชิงเดี่ยวให้ผลทางด้านเศรษฐกิจเร็วกว่าการทำเกษตรที่ยั่งยืนทำให้เกษตรกรไม่สนใจและไม่เข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ ยังขาดการรวมกลุ่มจึงไม่มีอำนาจต่อรองกับหน่วยงานของรัฐใน

การพัฒนาโครงการต่างๆ จึงใช้วิธีสั่งจากบนลงล่าง ขาดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในขั้นตอนการดำเนินงาน สำหรับข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการมีส่วนร่วมในหน่วยงานพัฒนา พบว่า เกษตรกรขาดการติดตามประเมินโครงการอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนขาดการประเมินผลหลังจากเสร็จสิ้นโครงการเพื่อหาแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขในการดำเนินงานต่อไป และหน่วยงานให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในจัดทำโครงการต่างๆทุกขั้นตอนการดำเนินงาน ควรจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการมีส่วนร่วมและควรมีผู้นำชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยหน่วยงานพัฒนามากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า การเสนอทางออกและการตัดสินใจของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการกิจกรรมการปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง อยู่ในระดับน้อย ดังนั้น หน่วยงานพัฒนาต่างๆ ควรให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอทางออกและการตัดสินใจให้มากยิ่งขึ้น

การมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผลของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในโครงการ กิจกรรมการปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ดินและน้ำบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง อยู่ในระดับน้อย ดังนั้น หน่วยงานพัฒนาต่างๆ ควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องการติดตามและประเมินผลโครงการต่างๆที่จัดทำขึ้นเพื่อให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมครบกระบวนการ เพื่อประโยชน์ของการดำเนินงาน โครงการพัฒนาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การสร้างความรู้ความเข้าใจถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการทำการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงควบคู่กับการชักชวนให้เกษตรกรเข้าร่วมในการทำกิจกรรมการพัฒนาการ

เกษตรโดยการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงจะช่วยให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวงเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น
2. ควรศึกษาวิเคราะห์ติดตามและประเมินผลการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวงในเชิงลึกมากขึ้น
3. การศึกษาครั้งต่อไปควรมีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนบนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่โครงการหลวง ให้ครบทุกกระบวนการหรือทุกขั้นตอนของโครงการต่างๆเพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาที่ยั่งยืนสืบไป

คำขอขอบคุณ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- ชูเกียรติสิสุวรรณ. 2534. *กระบวนการวิชา 053714 ปรัชญา และหลักการศึกษานอกระบบ*. ภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. 2536. *การเกษตรยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ประเสริฐ บัวคลีใบ. 2543. *การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอค้อยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่*. การค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์. 2531. *การพัฒนาการเกษตรบนพื้นที่สูง*. เชียงใหม่: ธนบรรณการพิมพ์

ระวี อินจินดา. 2542. *การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2546. *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคม*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุรีย์พร ไชยภักดี. 2536. *การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกิจกรรมกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ จังหวัดนครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546. *การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย*. เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2546.

Mikkelsen, B. 1995. *Methods for Work and Research: A Guide for Practitioners*. London: SAGE Publications.

Whyte, W. F. 1991. *Participatory Action Research*. London: SAGE Publications.